

**ЦЕНТР СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ –
ФИЛИАЛ ИНСТИТУТА ЭКОНОМИКИ КОМИТЕТА НАУКИ МНВО
РК В Г.АСТАНА
ЕВРАЗИЙСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМ.Л.Н.ГУМИЛЕВА**

**ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕР ОРТАЛЫҒЫ-ҚР
ҒЖБМ ҒЫЛЫМ КОМИТЕТІ ЭКОНОМИКА ИНСТИТУТЫНЫҢ
АСТАНА ҚАЛАСЫНДАҒЫ ФИЛИАЛЫ
Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ**

**ASTANA BRANCH OF THE ECONOMICS INSTITUTE
OF COMMITTEE OF SCIENCE OF MSHE RK
L.N. GUMILEV EURASIAN NATIONAL UNIVERSITY**

**«ЦИФРАНДЫРУДЫ ДАМЫТУ ЖӘНЕ ЭЛЕКТРОНДЫҚ
КОММЕРЦИЯНЫҢ ИНСТИТУЦИОНАЛДЫҚ ОРТАСЫН
ҚАЛЫПТАСТЫРУ: ТРЕНДТЕР, МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖӘНЕ ШЕШУ
ЖОЛДАРЫ»**

атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының

ЕҢБЕКТЕР ЖИНАҒЫ

20 ақпан 2024 жыл

СБОРНИК ТРУДОВ

международной научно-практической конференции

**«РАЗВИТИЕ ЦИФРОВИЗАЦИИ И ФОРМИРОВАНИЕ
ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОЙ СРЕДЫ ЭЛЕКТРОННОЙ КОММЕРЦИИ:
ТРЕНДЫ, ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ РЕШЕНИЯ»**

20 февраля 2024 год

WORKS

of the international scientific- practical conference

**«THE DEVELOPMENT OF DIGITALIZATION AND THE
FORMATION OF THE INSTITUTIONAL ENVIRONMENT OF E-
COMMERCE: TRENDS, PROBLEMS AND SOLUTIONS»**

2024, February 20th

Астана 2024

УДК 33:004
ББК 65:32.973
Ц 42

Издается под общей редакцией профессора Азатбек Т.А.

Редакционная коллегия:

Азатбек Т.А. – д.э.н., профессор; Жанбозова А.Б. - PhD, Сиксимбаева Г.Т. – магистр государственного и местного управления.

Ц 42 Цифрландыруды дамыту және электрондық коммерцияның институционалдық ортасын қалыптастыру: трендтер, мәселелері және шешу жолдары = Развитие цифровизации и формирование институциональной среды электронной коммерции: тренды, проблемы и пути решения = The development of digitalization and the formation of the institutional environment of e-commerce: trends, problems and solutions. -Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция/ Международная научно-практическая конференция. – International scientific-practical conference. - Астана: Центр социально-экономических исследований – филиал Института экономики Комитета науки Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан, 2024. 378 с.- қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде.

ISBN 978-601-215-232-6

В сборник включены научные доклады отечественных и зарубежных экономистов-исследователей, вузовских работников, специалистов-практиков, докторантов и магистрантов, представленные на международной научно-практической конференции «Развитие цифровизации и формирование институциональной среды электронной коммерции: тренды, проблемы и пути решения». Конференция проведена в рамках реализации научных исследований по проекту грантового финансирования МНВО РК «Формирование институциональной среды рынка электронной коммерции в Казахстане, ее оценка и разработка механизма развития» (ИРН: AP14871419).

Материалы и рекомендации конференции предназначены для практического использования субъектами бизнеса, государственными органами, научными работниками, преподавателями и обучающимися высших учебных заведений.

Жинаққа «Цифрландыруды дамыту және электрондық коммерцияның институционалдық ортасын қалыптастыру: трендтер, мәселелері және шешу жолдары» атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясына ұсынылған отандық және шет елдік экономист-зерттеушілердің, жоғарғы оқу орындары қызметкерлерінің, маман-практиктердің, докторанттардың және магистранттардың ғылыми баяндамалары мен ұсыныстары енгізілген. Конференция ҚР ҒЖБМ «Қазақстандағы электрондық коммерция нарығының институционалдық ортасын қалыптастыру, оны бағалау және дамыту тетігін әзірлеу» гранттық қаржыландыру жобасы бойынша (ЖТН: AP14871419) ғылыми зерттеулерді жүзеге асыру шеңберінде өткізілді.

Конференцияның материалдары мен ұсыныстары бизнес субъектілерінің, мемлекеттік органдардың, ғылыми қызметкерлердің, жоғары оқу орындарының оқытушылары мен студенттерінің тәжірибелік пайдалануына арналған.

The collection includes scientific reports by domestic and foreign economists-researchers, university employees, practitioners, PhD students and undergraduates, presented at the international scientific and practical conference «Development of digitalization and the formation of an institutional environment for e-commerce: trends, problems and solutions».

The conference was held as part of the implementation of scientific research under the grant funding project of the MSHE RK «Formation of the institutional environment of the e-commerce market in Kazakhstan, its assessment and development of a development mechanism» (IRN: AP14871419).

УДК 33:004
ББК 65:32.973

© «Институт экономики» Центр социально-экономических исследований – филиал в г. Астана, 2024

Таким образом, для достижения соответствующих результатов работа по подготовке профессиональных кадров с цифровыми навыками и повышению цифровой грамотности среди населения будет продолжена. В этом направлении до 2025 года будет подготовлено 1,8 млн сотрудников с IT-навыками и 370 тыс. высококвалифицированных специалистов. Ожидается, что к 2025 году уровень цифровой грамотности достигнет 87%.

Список литературы:

1 Стратегический план развития Республики Казахстан до 2025 года — Астана, 2019г.// [Электронный ресурс].- URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/>

2 Нурғалиев Д. «Драйверы экономического роста», Казахстанская правда, 2023- №1

3 Мамин А. Вопрос цифровизации экономики является одним из приоритетных.-[Электронный ресурс].- URL: <https://www.zakon.kz/4920096-vopros-tsifrovizatsii-ekonomiki.htm> (дата обращения 22.01.2024)

САЛЫҚ ЖҮЙЕСІ ЭКОНОМИКАНЫ МЕМЛЕКЕТТІК РЕТТЕУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ

Р.Қ. Қали

магистрант

Е.М. Әбенев

PhD докторы, доцент

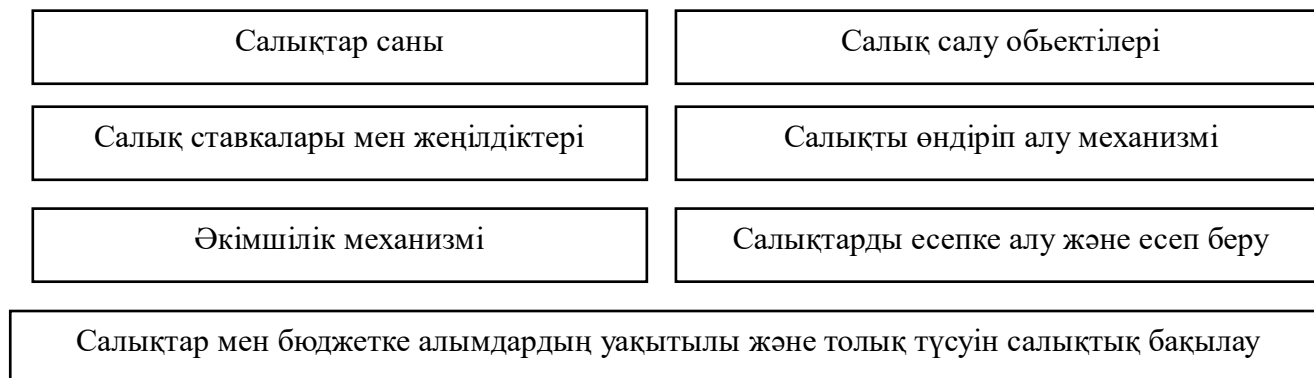
Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана.

Салық жүйесі қаржы саясатын қалыптастырудың қуатты құралы бола отырып, экономиканы мемлекеттік реттеуде шешуші рөл атқарады. Тиімді салық стратегиясы мемлекеттік қажеттіліктерді тұрақты қаржыландыруды қамтамасыз етіп қана қоймайды, сонымен қатар экономикалық өсуді ынталандыруға, әлеуметтік теңсіздіктерді реттеуге және тұрақты даму мақсаттарына қол жеткізуге ықпал етеді. Зерттеу қазіргі экономикалық ортаның сын-қатерлерін ескере отырып, салық саясатын қолданудың оңтайлы әдістерін анықтауға бағытталған.

Салық ставкаларын өзгерту арқылы мемлекет инвестициялар үшін қосымша ынталандырулар жасай алады немесе азайта алады, ал жанама салықтар деңгейімен маневр жасау арқылы жалпы тұтыну мен баға деңгейіне әсер етеді. Салықтық реттеу екі тараптан қарастырылады: көтермелеу және шектеу. Салық салудың көтермелеу жағы негізінен салық заңнамасына сәйкес белгілі бір әрекеттерді орындау кезінде төлеушілерге берілетін салықтық жеңілдіктер механизмі арқылы көрінеді. Мысалы, кәсіпкерлік қызметте субъектілер белгілі бір салықтық жеңілдіктерді пайдалана алады. Екінші жағынан, төлеушіге төлемнің бір бөлігін сақтауға немесе белгілі бір әрекеттерді орындамаса, оны толығымен болдырмауға мүмкіндік береді. Салықтық реттеудің осы екі жағы да бірін-бірі толықтырады. Кәсіпкерлік қызметті қолдау және

дамыту саласындағы салық саясатын жақсарту шеңберінде стандартты емес болып табылатын арнайы салық режимін енгізу көзделеді[1].

Салықты реттеудің құрылымдық элементтері

1 Сурет - Салықты реттеудің құрылымдық элементтері

Салықтың функционалды элементтері жүйесі шеңберіндегі салықтық реттеудің тиімді құралдарының ішінде салықтық жеңілдіктер ерекшеленеді. Жеңілдіктердің арқасында әрбір жеке төлеушіге саралап қарауға мүмкіндік беретін салықтық реттеудің икемділігі мен ұтқырлығына қол жеткізілетіні атап өтілді. Бұл икемділік салықтық реттеуді баға, ақша-несие және фискалдық сияқты реттеудің басқа түрлерінен ерекшелендіреді, оған экономиканы мемлекеттік реттеу жүйесінде ерекше сипаттамалар береді. Салықты көтеру-бұл күрделі жағдайлардың алдын алудың стандартты әдісі. Экономикалық жағдайға байланысты салық жеңілдіктерінің мөлшері мен құрылымының өзгеруі мемлекетке өндірістік циклге жедел әсер етуге, ұдайы өндіріс процесінде туындайтын диспропорцияларды түзетуге және капиталды жинақтау қарқындылығын реттеуге мүмкіндік береді. Сондай-ақ салық жүйесінің маңызды элементі салықтарды төлеу тәртібі мен мерзімдері болып табылады. Ыңғайлы мерзімдерді және оларды есептеудің жеңілдетілген тәртібін белгілеу кез-келген салық жүйесінде күрделі міндет болып табылады. Кәсіпкер үшін салық төлеу шарттары өте маңызды, өйткені шарттар мен тәртіптің экономикадағы нақты жағдайға сәйкес келмеуі өз айналым қаражатын жұмсауға әкеледі, бұл өндірістің үзілуіне, төлемдердің болмауына және басқа да жағымсыз салдарға әкелуі мүмкін[2].

Қазіргі жағдайда салықтардың реттеуші функциясы кірістер мен кірістерді салықтардан босату емес, экономиканы мемлекеттік реттеудің қазіргі мақсаттарына сәйкес іс-әрекеттерді жүзеге асыру үшін жалпы және селективті ынталандыру болып табылады. Негізгі назар шаруашылық жүргізуші субъектілерге берілетін салық жеңілдіктерінің мөлшері мен олардың нақты экономикалық әрекеттері арасында нақты сандық тәуелділікті орнатуға бағытталған. Батыста экономиканы мемлекеттік реттеудің көптеген мақсаттарына инвестицияларды мақсатты түрде ынталандыру арқылы қол

жеткізіледі. Өсу қарқынына, конъюнктураның жай-күйіне, жұмыспен қамту деңгейіне, сұранысқа, ұлттық бәсекеге қабілеттілікке шешуші әсер Негізгі капиталды жаңарту және кеңейту ауқымында көрсетіледі, ал инвестициялар құрылымы салалық және өңірлік құрылымға, ғылыми-зерттеу және әзірлеу жұмыстарының (ҒЗТКЖ) қарқыны мен бағытына әсер етеді [3].

Салық қатынастарын, олардың табиғаты мен жұмыс істеу механизмдерін зерттеу тарих бойында әрдайым экономист ғалымдардың назарын аударады. Бұл кез-келген экономиканы мемлекеттік реттеу мүмкіндіктері салық қатынастарында шоғырланғандығына байланысты. Осы саладағы ауқымды зерттеулерге қарамастан, әлеуметтік-экономикалық дамуды реттеу мақсатында оңтайлы салық қатынастарын құру мәселесі қазіргі уақытқа дейін Экономикалық теория мен практикада өзекті болып қала береді. [4].

Қазақстан Республикасындағы салық жүйесінің қызметі әлем елдерінің озық тәжірибесіне сүйене отырып бірнеше рет қайта жасақталған. Ол қоғамның пікіріне және мемлекеттің саясатына қарай ыңғайланып жасалған. Тиісті уақыттарда мемлекет заңды және жеке тұлғаларға салықтың төлемдерге байланысты жеңілдіктер мен босатулар беріп келеді. Бұның бәрі қоғамдағы теріс ойлардың алдын орап, халықтың салық жүйесіне деген сенімділігін арттырады.

2023 жылдың алғашқы алты айында Қазақстанның мемлекеттік бюджетінің кірісі 11,38 трлн теңгеге дейін ұлғайды, бұл өткен жылдың сәйкес кезеңінен 14,8% - ға-2022 жылдың алты айында 9,92 трлн теңгеге артық. Салық түсімдері 2023 жылдың бірінші жартыжылдығындағы жалпы табыстың 78,9% - ии немесе 8,98 трлн теңгесін құрайтын мемлекеттік бюджетті қалыптастырудың негізгі көзі болып қала береді. Бұл көрсеткіш 72,1% немесе 7,15 трлн теңгені құраған 2022 жылдың бірінші жартыжылдығымен салыстырғанда жалпы табыстағы салық түсімдері үлесінің өсуі байқалады.

Қарастырылып отырған кезеңдегі салық түсімдерінің құрылымы 2023 жылдың алғашқы алты айындағы салық түсімдерінің жалпы көлемінің тиісінше 29,3% және 26,8% -. құраған ҚҚС және КТС басымдығын көрсетеді. 2022 жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда бұл көрсеткіштер 26,0% және 27,8% құрады [5].

Ағымдағы жылы кең бюджеттік саясат стратегиясы жалғасуда және бұл бюджет шығыстары жыл сайын шамамен 20% - ға ұлғайғанын байқаймыз. Бір жағынан, өткен жылы бюджет шығыстарының ұлғаюы ішкі және сыртқы сын-қатерлерге байланысты болды және тәжірибе көрсеткендей, шығындар едәуір кеңейгеннен кейін мемлекет қалыпты және теңдестірілген саясатқа көшуде қиындықтарға тап болуы мүмкін. Екінші жағынан, бюджет шығыстарының ұлғаюы ішкі сұранысты айтарлықтай арттырады және циклдік бюджет саясатына бейімділікті арттырады.

Бюджет арқылы экономикаға қаражаттың осындай серпінді құйылуының нәтижесінде инфляциялық қысым артып, экономиканың мемлекетке тәуелділігі артады. Бұл бюджеттің елеулі тапшылығын қолдауды, мемлекеттік қарызды және Ұлттық қордан алынатын қаражатты ұлғайтуды ескермейді.

Қазақстандағы бюджет жүйесінің маңызды проблемаларының бірі Орта мерзімді кезеңдерге арналған болжамдардың жеткіліксіз әзірленуі болып табылады. Жыл сайын үш жылдық кезеңге арналған бюджет ресми түрде бекітіледі, бірақ іс жүзінде өзгерістер тек алдағы жылға енгізіліп, қалған кезеңдер өзгеріссіз қалады.

Бір жылға алдын-ала болжау кезінде де бюджеттің жоспарлы көрсеткіштері айтарлықтай түзетулерге ұшырайды. 2019-2022 жылдар аралығында жоспардан түсетін түсімдер бойынша нақты деректердің ауытқуы 29% – ға, шығыс бөлігі бойынша – 20% – ға, тапшылық бойынша-87% - ға, ал мұнай емес тапшылық бойынша-56% - ға жетті. Бұл ереже негізінен жоғары инфляцияға және мұнай өндіру секторынан түсетін кірістердің құбылмалылығына байланысты. Сонымен қатар, экономикалық саясаттағы есеп комитеті мен мемлекет басшысының сынына қарамастан, іске асыруды жалғастыратын түрлі мемлекеттік бағдарламаларға қаражатты жұмсаудың төмен тиімділігі сияқты проблемаларды атап өткен жөн.

Сонымен қатар, бюджеттік ереже айтарлықтай кідіріспен әзірленді және оның қағазда болуына қарамастан, ол нақты қолданысқа ие болғанға дейін. Бұрын айтылғандай, бюджеттің кіріс бөлігі айтарлықтай кеңейді көрсетті, әсіресе 2017 жылдан бері екі еседен астам өскен салық түсімдері. Бұл өсім 2.6 есе өскен қазақстандық қосылған құн салығының (КТС) және 2.5 есе өскен қосылған құн салығынан (ҚҚС) түсетін түсімдердің жеделдетілген динамикасына негізделген.

Осындай оң динамиканың нәтижесінде қаралып отырған кезеңде КТС бойынша түсімдердің үлесі 1 пайыздық тармаққа ЖІӨ-нің 3.8% - на дейін ұлғайды, ал ҚҚС-тан түсетін түсімдер де 1 пайыздық тармаққа ЖІӨ-нің 4.1% - на дейін ұлғайды. Осының аясында салық кірістерінің жалпы үлесі ЖІӨ-нің 12.5% - дан 14.3% - на дейін өсті, оны оң үрдіс деп санауға болады.

Мысалы, Қаржы министрлігі атап өткендей, фискалдық функцияны әкімшілендіруді жақсарту бойынша жүйелі жұмыс жүргізілуде және көлеңкелі экономиканың үлесі қысқаруға ұмтылуда. Дегенмен, бюджет шығыстарының кеңейуі, атап айтқанда, импорттың ұлғаюына ықпал етуі мүмкін, бұл өз кезегінде импортқа ҚҚС түсімдерінің өсуін ынталандырады, бұл бюджеттің кіріс көзін аз тұрақты етеді [6].

Қорытындылай келе, мақалада қарастырылған Қазақстандағы бюджеттік жүйенің динамикасы бірнеше негізгі аспектілерді атап көрсетеді. Бюджеттің кіріс бөлігінің айтарлықтай кеңейуіне қарамастан, әсіресе салық түсімдері контекстінде болжамдардағы Елеулі түзетулерге және жоспарлы көрсеткіштерден ауытқуларға назар аудару қажет. ЖІӨ-дегі салық кірістерінің үлесінің өсуі оң үрдіс болып табылады, бұл фискалдық функцияны әкімшілендіруді жақсарту және көлеңкелі экономиканы қысқарту жөніндегі шаралардың нәтижелерін көрсетеді.

Алайда, мемлекеттік бағдарламаларға қаражатты жұмсау тиімділігіне қатысты проблемалар, сондай-ақ бюджет шығыстарының ұлғаюына және олардың импортқа әсеріне байланысты ұзақ мерзімді сын-қатерлер бюджет

жүйесінің тұрақтылығы мен тұрақтылығы үшін әлеуетті тәуекелдерді білдіреді. Қазақстан экономикасының тұрақты дамуын қамтамасыз ету үшін бюджеттік ережені неғұрлым мақсатты пайдалану және экономикалық саясатты ұдайы жетілдіру алға жасалған маңызды қадам болуы мүмкін.

Әдебиеттер тізімі:

1. Орынбаев А.К., Жексембинов А. Б., Ситдиқов А. А. Қазақстан Республикасының Салық құқығы. 2018
2. Бейсембаев А., Айтқұлов А. Т., Тенчиков Ж. А. Қазақстанның Салық құқығы: жоғары оқу орындарына арналған оқулық". 2016
3. Алпысбаев Н.А., Байтенова М.С., Ахметов А.С. Қазақстан Республикасының Салық кодексі: қолданудың өзекті мәселелері. 2017
4. Нұрғазин Р.М., Нысанбаев А.К. Қазақстанның салық жүйесі: даму мәселелері мен перспективалары. 2015
5. Kapital.kz интернет ресурсы. [Электронный ресурс].- URL: <https://kapital.kz/economic/118533/za-polgoda-dokhody-gosbyudzheta-sostavili-11-38-trln-tenge.html> (03.02.2024)
6. Қазақстанның бюджеттік саясаты бойынша 2023 жылғы 1-жарты жыл есебі. [Электронный ресурс].- URL: <https://halykfinance.kz/download/files/analytics/budget1h2023.pdf> (03.02.2024)

ЦИФРЛАНДЫРУ ШАРАЛАРЫ ЖӘНЕ ҚОРШАҒАН ОРТА

Д.С. Қашқынбай
магистрант

Н.К. Шамишева
э.ғ.к., доцент

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана

"Ақпараттық дәуірге" ену аясында цифрлық технологиялардың өмірді, экономиканы, мәдениетті және қоғамды өзгерту қабілетін жалпыға бірдей тану даусыз. Интернеттің және онымен байланысты ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың, кең жолақты байланыстың, Компьютерлердің және сымсыз байланыстың дамуы көптеген деректер тасымалданатын сандық желілердің құрылуына әкелді. Алдыңғы технологиялық революциялардан айырмашылығы, ақпарат қазір технология айналатын орталық элементке айналуға бұл қоғамның әртүрлі салаларында, соның ішінде қоршаған ортаға әсер етуде жаңа бизнес үлгілерінің, байланыс әдістерінің және басқару жүйелерінің пайда болуымен бірге жүреді.

Компьютерлер мен ақпараттың екілік түрлерін пайдалануға негізделген цифрлық трансформация әлеуметтік нормалармен және қоршаған ортаны қорғаумен айналысатын ұйымдардың қызметімен тығыз байланысты. "Табиғатты қорғау" термині жеке және ұжымдық деңгейде идеялардың, тәжірибелердің және құндылықтардың кең ауқымын білдіреді. Соңғы жылдары